

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора ГУЛЬТАЯ Михайла Мирославовича на дисертацію КОЛОМІЙЦЕВА Павла Олександровича на тему: «Забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів України», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми.

У сучасному світі процеси глобалізації диктують необхідність зміни традиційних підходів до правового регулювання суспільних відносин. При цьому відбувається активне зближення різних правових систем, домінуючими стають такі загальноправові засади як визнання верховенства права й пріоритет забезпечення та охорони прав і свобод людини. У цих умовах судовий захист прав і свобод людини в разі їх порушення має враховувати сучасні, в тому числі неординарні різнопланові виклики й долати їх ефективною дією принципу верховенства права.

Реформи у сфері правосуддя 2016-2017 років змінили роль суду в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, в нашій державі об'єктивно посилюється суспільний запит з приводу реалізації вимог Конституції України у всіх сферах суспільного життя: у законотворчості, публічному управлінні та у сфері правосуддя тощо. Провідну роль у процесах конституціоналізації української правової системи у практичному вимірі мають відігравати національні суди, адже саме вони здатні забезпечувати режим конституційності в правозастосовній практиці. Практично це має простежуватися через прогнозоване судове правозастосування і єдність судової практики.

Саме у зв'язку з цим, з 2017 року в судовому правозастосуванні закріплений новий підхід у правилах застосування судами норм Конституції України як норм прямої дії: «Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України» (ч. 4 ст. 7 КАС України, ч. 6 ст. 11 ГПК України, ч. 6 ст. 10 ЦПК України).

Отже, нині на суди при розгляді конкретних справ реально покладається

обов'язок керуватись насамперед нормами Конституції України, що вимагає від судів правильно «читати» й належним чином застосовувати закони України.

В основі такої діяльності завжди лежить внутрішнє переконання й розсуд суду з приводу виявлення норм законодавства, що суперечать Конституції України, і усвідомлення правових наслідків незастосування норм Конституції України як норм прямої дії, а застосування закону, приводу конституційності приписів якого заявляються обґрунтовані сумніви сторін.

Комплексне наукове дослідження теоретичних аспектів і практичної реалізації правової категорії «конституційна законність» в діяльності судів у системі судоустрою України та Конституційного Суду України в умовах перехідного періоду та в час воєнного стану дозволяє виявити глибинні процеси, які відбуваються у судочинстві під впливом сучасних тенденцій та потреб для забезпечення сталого розвитку, продемонструвавши нові світоглядні орієнтири для переосмислення значення та ролі конституціоналізації чинного законодавчого масиву, що безперечно свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Таким чином, обрана тема дисертації П. О. Коломійцева є затребуваною науковою проблемою і є важливою для методологічного забезпечення сучасної концепції підстав і порядку застосування норм права при здійсненні судочинства, актуальною у теоретичному та практичному плані.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних і практичних питань теми дослідження. Було проаналізовано значну кількість джерел (232 найменування), автор ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову проблему.

Положення, висновки та пропозиції, представлені у дисертації, відзначаються належним рівнем їх обґрунтованості та системності опрацювання, що свідчить про високий рівень методологічної культури здобувача та його аналітичний потенціал в плані самостійного науково-творчого пошуку.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними у вигляді 230 судових рішень (рішень, ухвал та постанов), 80 рішень та 118 ухвал КСУ, 46 рішень ЄСПЛ, у яких суди вирішували питання

щодо суперечності законів Конституції України та відповідно проблеми їх застосовності.

Результати наукового дослідження викладено в десяти наукових публікаціях, серед яких 2 публікації у виданні, що індексується в наукометричній базі Scopus, в тому числі 1 у виданні, що має індексацію Q1; 2 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 4 тез доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, а також 1 публікацію в Європейському науковому виданні, що додатково висвітлює результати дослідження. Це свідчить, що дисертація Коломійцева П. О. «Забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів України» виконана на належному науковому рівні.

Необхідно вказати й на те, що в роботі зазначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, зокрема переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженому наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; тематиці пріоритетних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України; тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2019 року (протокол № 29).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Дисертація П. О. Коломійцева є одним із перших у сучасній вітчизняній правовій науці комплексних досліджень, у якому на монографічному рівні викладено проблеми застосування судами норм Конституції України як норм прямої дії, проаналізовані через практику (правові позиції) судів різної юрисдикції.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, обґрунтовано, що конституційна законність співвідноситься із законністю як превентивна й ключова частка цілого, а їх інтеграція у результаті створює правовий закон як один із базових елементів правової системи у правовій державі, тобто конституційна законність є найвищим пластом

(прошарком) законності, її користь особливо простежується під час застосування законодавчих актів. Це є новітнім підходом, який не цілком може бути підтриманий на практиці, але в цілому – це новела, яка належним чином обґрунтована в дисертації здобувача.

Автором вперше в доктрині конституційного права доведено, що конституційна законність у широкому розумінні простежується при дослідженні правової визначеності (елементу принципу законності) та обов'язкового врахування законних очікувань громадян під час ухвалення законів, що мають предметом регулювання комплексну сферу суспільних відносин.

Дисертантом обґрунтовано, що презумпція конституційності правового акта (насамперед закону) опосередковано впливає з положень Конституції України і проявляється в матеріально-правовому аспекті – специфіка конституційної матерії полягає в тому, що тільки орган конституційної юрисдикції постає провідним способом як встановлення, так і спростування презумпції конституційності закону і закон вважається конституційним до тих пір, поки інше не встановлене у рішенні Конституційного Суду України; та процесуально-правовому аспекті – суд уповноважений не застосовувати закон, що за його висновком суперечить Конституції України і застосовувати норми Основного Закону України як норми прямої дії із дотриманням відповідних процесуальних дій суду.

Достатньо збалансованою виглядає наукова позиція виокремлення процесуально-правових аспектів прояву конституційної законності в діяльності судів.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи П. О. Коломійцева не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, мають несуперечливу, вагому аргументацію, свідченням чого є використана міждисциплінарна методологія дослідження.

Слід відзначити, що формальна сторона дослідження дотримана не лише у контексті актуальності та постановки проблеми як предмета дослідження філософії права, але й при структурному оформленні роботи.

Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем має не менше значення, ніж їх вирішення. Сміливий погляд дисертанта на складну

проблему тлумачення законодавства з позицій його конституційності створює наукову базу для проведення подальших досліджень у подібних чи суміжних наукових сферах.

Дисертація має теоретико-прикладний характер, а її наукова значущість полягає у публікації основних результатів дослідження на сторінках монографії, наукових статей, у впровадження результатів дослідження на практиці (за основним місцем роботи здобувача); в апробації результатів дослідження на науково-практичних конференціях і симпозіумах; використанні наукових розроблень в освітньому процесі навчальних закладів; використанні результатів дослідження для підготовки нових нормативних і методичних документів.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи автора.

Отже, результати дисертаційного дослідження П. О. Коломійцева, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

Досягнення поставленої наукової мети стало можливим завдяки використанню авторської методології, представленої комплексом методологічних підходів та наукових методів пізнання, зокрема: метод імплікації, формально-логічний, діалектичний, інтегративний, системний, герменевтичний, прогностичний тощо.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мета дослідження досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у(1) правотворчій діяльності – під час підготовки законодавчих і підзаконних нормативних актів для подальшого вдосконалення чинного конституційного законодавства, актів процесуального та конституційного законодавства; (2) правозастосовній діяльності – під час розгляду судових спорів судами в системі

судоустрою України та конституційних скарг Конституційним Судом України; (3) науково-дослідній діяльності – під час здійснення подальших наукових досліджень проблематики верховенства права через забезпечення конституційної законності при розгляді спорів (акт впровадження в наукову діяльність науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України від 14 квітня 2023 року № 1/5/6-799); (4) освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Конституційне право», спецкурсів «Актуальні проблеми судового права», «Забезпечення верховенства права у судовій діяльності» (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 04 квітня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертація П. О. Коломійцева викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає встановленим вимогам. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, три розділи, які містять дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел 232 найменування на 28 сторінках) та 2 додатки на 6 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких основного тексту – 165 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано сутність і ступінь наукової розробленості проблеми та її значущість, вибір, підстави та вихідні дані для розроблення предмету дослідження, охарактеризовано, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано необхідність проведення дослідження та наукова новизна отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження конституційної законності як категорії конституційного права» висвітлено стан наукової розробки проблеми забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів та вибір методології дослідження; з'ясовано сутність конституційної законності як вимоги, правового режиму, методу та мети здійснення державної влади та розкрито співвідношення конституційної законності з іншими правовими категоріями (верховенство права, правопорядок, законність, законні очікування громадян тощо).

Автор здійснює дослідження категорії «конституційна законність» крізь призму утвердження й забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Конституційна законність пронизує всю конституційно-правову матерію і конституційні відносини. Також сфера її впливу й дії внаслідок останніх впроваджених реформ щодо правосуддя 2016 року поширилась і на діяльність судів загальної юрисдикції.

Доводиться, що конституційна законність, незважаючи на відсутність легальної дефініції й безпосереднього закріплення в нормах Конституції України та актах законодавства, присутня і визнана як конституцієдавцем, так і українським законодавством. Конституційна законність як вимога, правовий режим, метод та мета здійснення державної влади впливає з ряду норм Основного Закону України та положень законодавства. Крім того, правозастосовна практика також фактично визнала режим конституційної законності. Опосередковано це можна простежити у приписах процесуальних кодексів, які встановлюють повноваження судді під час розгляду справи звертатися не лише до «букви» закону, а й до його «духу» (ч. 6 ст. 11 ГПК України, ч. 6 ст. 10 ЦПК України та ч. 6 ст. 7 КАС України).

Конституціоналізація законодавства передбачає потребу в існуванні й створенні відповідного державно-правового механізму. У цьому механізмі має бути забезпечена конституційна законність. Сукупність усіх цих елементів є конституційним правопорядком у цілому. Отже, на наше переконання, правопорядок і конституційна законність співвідносяться як процес і результат, однак не в «чистому» вигляді. Вони можуть мінятися місцями і перебувають у постійній динаміці та русі. Конституційна законність зумовлює існування не лише упорядкування суспільних відносин, а саме таке їх упорядкування, що відповідає Основному Закону України. У свою чергу конституційний правопорядок є ілюстрацією дієвості конституційної законності як провідної властивості принципу законності в широкому значенні останнього. І в такому разі саме конституційна законність відповідає за існування закону як правового закону, а не формального за вимогами, однак конституційно дефектного за сутністю.

У другому розділі «Реалізація конституційної законності в діяльності судів у системі судоустрою України» містить два підрозділи, у межах яких, зокрема, розкрита сутність конституційної законності як фактору реалізації принципу верховенства права у правозастосовній діяльності судів та з'ясуванню особливостей конституційної законності в удосконаленні діяльності судів у системі судоустрою України.

Імпонує позиція автора, що верховенство права органічно взаємодіє з конституційною законністю як у момент створення законів, так і на стадії їх

застосування, коли конституційна законність може опосередковано вважатися також ключовим елементом верховенства права. Існування чи відсутність такого опосередкованого взаємозв'язку простежуються саме під час судової діяльності. Якщо спір чи кримінальне обвинувачення розглядається справедливим судом і за результатами судового процесу судові рішення виконуються (добровільно чи в примусовому порядку) без подальших ініціатив конституційних проваджень чи звернення до міжнародних судових інстанцій – можна говорити, що принцип верховенства права було забезпечено під час розгляду справи судом.

На основі проведеного дослідження у цьому розділі дисертації автор формулює висновок, що конституціоналізація законодавства передбачає необхідність існування й створення відповідного державно-правового механізму. У цьому механізмі має бути забезпечена конституційна законність. Сукупність усіх цих елементів є конституційним правопорядком у цілому. Правопорядок і конституційна законність співвідносяться як процес і результат, однак не в «чистому» вигляді. Вони можуть мінятися місцями й перебувають у постійній динаміці та русі. Конституційна законність зумовлює існування не просто упорядкування суспільних відносин, а саме їх упорядкування, що відповідає Основному Закону України. У свою чергу конституційний порядок є ілюстрацією дієвості конституційної законності як провідної властивості принципу законності в широкому розумінні останнього. І в такому разі саме конституційна законність відповідає за існування закону як правового, а не формального за вимогами, однак конституційно-дефектного за суттю.

У **третьому розділі** «Принцип конституційної законності в діяльності Конституційного Суду України», що складається із двох підрозділів, досліджуються особливості визначення конституційного змісту норми закону під час розгляду Конституційним Судом України конституційних скарг та вплив рішень Конституційного Суду України на формування сучасної законотворчої політики.

Питання, що розглядаються у цьому розділі є найбільш дискусійними серед науковців. Справедливим є те, що автор аналізує та здійснює спробу виокремити власну позицію щодо оптимізації усіх судових процесів в контексті збалансованості (1) захисту прав та (2) реальності виконання рішень судів і в місця у цьому процесі законів, що відповідають Конституції України.

Зокрема, у розділі обґрунтовується, що конституційна законність може простежуватись і в очікуваному перебуванні особи в межах належної правової процедури, забезпечення якої є одним із завдань усіх видів судочинства. Законодавча прогалина, що проявилася в неможливості безпосереднього оскарження тих чи інших дій або бездіяльності органів державної влади на

початку, наприклад, кримінального провадження, порушує судові гарантії реалізації конституційного права кожного на судовий захист. У таких випадках КСУ своїм рішенням «підтягує» законодавчі гарантії до конституційно-правової матерії, зокрема через визнання неконституційною так званої законодавчої прогалини. Слід погодитись із дисертантом про можливість КСУ у своїх рішеннях визнавати неконституційними прогалини закону й цим досягати конституційної законності всього акта, чи здійснення конституційного впливу на регулювання окремих сфер правовідносин, що до цього піддавалися виключно законодавчому регулюванню.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та достатній рівень достовірності.

Список використаних джерел охоплює 232 посилання на праці українських та зарубіжних вчених, що дає підстави стверджувати, що дисертація П. О. Коломійцева відповідає встановленим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання - застосування судами норм Конституції України як норм прямої дії.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження П. О. Коломійцева «Забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів України» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу лише на окремі дискусійні питання, які потребують, на мою думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Автор побудував варіанти прояву конституційної законності за матеріально-правовим і процесуально-правовим критерієм, як впливає із положень наукової новизни та загальних висновків.

Утім, із змісту роботи не вдалося побачити чітку відповідь, якими є форми прояву конституційної законності в діяльності судових органів та які форми прояву конституційної законності в діяльності КСУ. Чи вважає їх автор ідентичними, чи все ж такі кожний вид юрисдикційної діяльності має свої специфічні особливості по забезпеченню конституційної законності.

2. Друге питання впливає із понятійного апарату, використовуваного

дисертантом в діяльності КСУ. Чи можна говорити, що **конституційна законність і конституційність нормативного акта** – це одне і те саме?

Таке питання пов'язане із процесуальною можливістю судів застосовувати норми Конституції, а не норми законів і фактично самостійно визначати, який закон є конституційним. Так, процесуальні кодекси закріплюють таку законодавчу формулу: «...якщо суд вважає, що закон суперечить...».

Звернення до мотивувальної частини всіх рішень КСУ по розглядам конституційних скарг свідчить, що окремий блок дослідження невідповідності закону Конституції також завершується словами «суперечить». Хоча тут слід одразу підкресли, що резолютивна частина послуговується поняттям як в Основному Законі України «не відповідає Конституції».

Тому логічним є питання, відповідь на яке мені не вдалося побачити в роботі: чи не виникає у цьому разі дублювання функцій між судами і КСУ щодо конституційності нормативного акта і чи конституційна законність спроможна вирішити коректне розмежування функцій?

3. У продовження цього питання виникає наступне. Так, на стор. 174 дисертант правильно наголошує, що діяльність судових та інших юрисдикційних органів може привносити нюанси до змісту законодавчих актів, відмінні від тих, які закладались під час ухвалення законів. Застосування таких законів може сформувати кілька ситуацій, одна з яких передбачає визнання норми неконституційною та подальше її виключення із правового регулювання, у тому числі без спеціальної процедури внесення змін до закону і будь-якої діяльності законодавчої влади.

Чи можна вважати, що конституційна законність як особлива ознака закону, додержана, коли застосовуючи зокрема, бланкетні, відсильні норми, відносно-визначені (чи як їх ще називають еластичні норми) суд не просто досліджує зміст норми, а заглиблюється у **смісл припису закону, аж до істотно нового розуміння власне припису.**

Такі активності судів, коли формувалася абсолютно нова, не притаманна класичному розумінню права, правова позиція (наприклад змішування віндикаційного і негативного способів захисту у висновку Великої палати ВС) дуже теоретично можна вважати розвитком судової практики.

Але з боку сторін спорупевним чином екстраординарні тлумачення змісту припису законів ВС нерідко ставали підставою для подальшого звернення із конституційними скаргами. І розглядаючи їх, КСУ часто звертається до конституційно-правового змісту припису закону (наприклад як у справі за зверненням Жабо Т.М.).

Чи можна у цьому аспекті вважати конституційно-правовий зміст

законодавчої норми фіксуванням конституційної законності в приписі закону?

Разом з тим, зауваження і побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація П. О. Коломійцева виконана на належному науково-теоретичному та методологічному рівнях, достатньою мірою наповнена елементами наукової новизни та є самостійним, творчим дисертаційним дослідженням.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація П. О. Коломійцева «Забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів України», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що відзначаються новизною у сфері забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів, а за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установ)» від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами від 12 липня 2019 року), а її автор – Павло Олександрович Коломійцев – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ –

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

Михайло ГУЛЬТАЙ